

REPUBLIKA SLOVENIJA
ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI

Železna cesta 16, 1000 Ljubljana
01 4735 531
gp@zagovornik-rs.si

REPUBLIKA SLOVENIJA
ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI

Podpisnik: Miha Lobnik
Izdajatelj certifikata: Republika Slovenija
Serijska št. certifikata: 5c 9c 18 4a 00 00 00 00
Datum poteka certifikata: 10.03.2026
Datum in čas podpisa: 14:28, 10.03.2025
Referenčna številka: 0070-1/2025/2

Ministrstvo za pravosodje
Gospa Andreja Katič, ministrica
Župančičeva ulica 3
1000 Ljubljana

E: gp.mp@gov.si

Številka: 0070-1/2025/2
Datum: 10. 3. 2025

Zadeva: Priporočila Zagovornika načela enakosti glede predloga Zakona o obravnavanju mladoletnikov zaradi kaznivih dejanj (ZOMZKD)

Spoštovana ministrica Katič,

Zagovornik načela enakosti (Zagovornik) je preučil predlog Zakona o obravnavanju mladoletnikov zaradi kaznivih dejanj (predlog ZOMZKD), ki ste nam ga poslali v odziv in je bil 8. januarja 2025 posredovan v javno obravnavo.¹

Zagovornik v skladu z drugo alinejo 21. člena Zakona o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD) daje priporočila glede nekaterih rešitev v predlogu ZOMZKD.

Zagovornik priporoča Ministrstvu za pravosodje, naj v predlogu ZOMZKD:

1. v »I. poglavje: Splošne določbe« doda nov člen, v katerega naj vključi vsa ključna načela Konvencije o otrokovih pravicah, in sicer načelo nediskriminacije, načelo upoštevanja otrokovih najboljših koristi, pravico do preživetja in razvoja ter pravico biti slišan;

2. 4. člen dopolni tako, da bo vključeval varstvo najboljših koristi mladoletnika (in ne zgolj koristi);

3. dopolni 8. člen tako, da se za izdelavo individualne ocene mladoletnikov v postopku proti njim sprejmejo strokovne smernice, ki bodo podrobneje določile, kako se upoštevajo individualne potrebe mladoletnikov, tudi tiste, ki izhajajo iz osebnih okoliščin (npr. spol, invalidnost, jezik, zdravstveno stanje, premoženjsko stanje, etnična pripadnost), vključno s presojo interseksionalnosti učinkov osebnih okoliščin;

4. v »III. Poglavju: Postopek proti mladoletniku« uredi postopkovne in starosti primerne prilagoditve za mladoletnike z invalidnostmi v postopkih, zlasti za pripor, zaslišanja, namestitve in ukrepe za prevzgojo;

5. zagotovi, da se za namene varstva pred diskriminacijo in zagotavljanja enakih možnosti upoštevajoč standarde varstva osebnih podatkov, zbirajo anonimizirani podatki o mladoletnikih, razčlenjeni po osebnih okoliščinah spol, starost, vrsta

¹ Dopis Ministrstva za pravosodje št. 007-1/2025/1 z dne 7. januar 2025.

invalidnosti, pripadnost etnični manjšini, glede na premoženjsko stanje staršev ali skrbnikov in druge osebne okoliščine;

6. v »VI. poglavju: Usposabljanja« dopolni besedilo tako, da bodo predvidena obvezna usposabljanja strokovnjakov, ki sodelujejo pri obravnavi mladoletnikov, vsebovala tudi osnovno poznavanje ukrepov za zagotavljanje enakosti in preprečevanja diskriminacije v skladu z ZVarD.

Zagovornik prosi Ministrstvo za pravosodje za pisni odziv na priporočila.

S spoštovanjem,

Miha Lobnik
ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI

Poslano:

- naslovníku (po e-pošti),
- zbirka dok. gradiva.

Priloga:

- Utemeljitev strokovne službe Zagovornika št. 0070-1/2025/2

V vednost:

- Predsednica Republike Slovenije (gp.uprs@predsednica-slo.si)
- Državni svet Republike Slovenije (gp@ds-rs.si)
- Državni zbor Republike Slovenije (gp@dz-rs.si)
- Vrhovno sodišče Republike Slovenije (urad.vsrs@sodisce.si)
- Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije (dtrs@dt-rs.si)
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (gp.mddsz@gov.si)
- Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje (gp.mvi@gov.si)
- Sodni svet (sodni.svet@sodisce.si)
- Državnotožilski svet (dts@dt-rs.si)
- Odvetniška zbornica Slovenije (info@odv-zb.si)
- Policija (gp.policija@policija.si)
- Varuh človekovih pravic Republike Slovenije (info@varuh-rs.si)
- Informacijski pooblaščenec (gp.ip@ip-rs.si)
- Državno odvetništvo (urad@dodv-rs.si)
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij (gp.ursiks@gov.si)
- Prezgojni dom Radeče (pd.radece@gov.si)
- Zavod za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje (zpkz-ce@gov.si)
- Uprava Republike Slovenije za probacijo (gp.upro@gov.si)
- Slovensko sodniško društvo (sodnisko.drustvo@sodisce.si)
- Društvo državnih tožilcev Slovenije (info@ddts.si)
- Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani (pf-dekanat@pf.uni-lj.si)
- Pravna fakulteta Univerze v Mariboru (info.pf@um.si)
- Evropska pravna fakulteta v Novi Gorici (info@evro-pf.si)
- Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani (inst.crim@pf.uni-lj.si)
- Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo (irssv@siol.net)
- Pedagoški inštitut (pedagoski.institut@pei.si) Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani (tajnistvo@pef.uni-lj.si)
- Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem (info@pef.upr.si)
- Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani (info@fsd.uni-lj.si)
- Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani (dekanat@mf.uni-lj.si)
- Društvo poravnalcev Slovenije v kazenskih zadevah (mklanjscek@gmail.com)

- Združenje občin Slovenije (info@zdruzenjeobcin.si)
- Združenje mestnih občin Slovenije (zmos@koper.si)
- Skupnost občin Slovenije (info@skupnostobcin.si)
- Skupnost centrov za socialno delo (info@scsd.si)
- CNVOS (info@civos.si)
- Zavod RS za šolstvo (info@zrss.si)
- Strokovni center Logatec (info@zvil.si)
- Strokovni center Kranj (ravnatelj@vz-kranj.si)
- Strokovni center Frana Milčinskega Smlednik (info@scfm-smlednik.si)
- Strokovni center Mladinski dom Malči Beličeve (md.malci-beliceve@guest.arnes.si)
- Strokovni center Mladinski dom Jarše (info@mdj.si)
- Strokovni center Planina (info@sc-planina.si)
- Strokovni center Višnja Gora (tajnistvo-vizvgora@guest.arnes.si)
- Strokovni center Maribor (tajnistvo@sc-mdm.si)
- Univerzitetna psihiatrična klinika Ljubljana (info@psih-klinika.si)
- Svetovalni center za otroke in mladostnike (info@scoms-lj.si)
- Nacionalni inštitut za javno zdravje (info@nijz.si)
- Zbornica kliničnih psihologov (info@klinikna-psihologija.si)
- Združenje za otroško in mladostniško psihiatrijo (info@zomp.si)

UTEMELJITEV STROKOVNE SLUŽBE ZAGOVORNIKA K PRIPOROČILOM ŠT. 0070-1/2025/2

1.

Zagovornik načela enakosti (Zagovornik) priporoča Ministrstvu za pravosodje, naj v predlogu Zakona o obravnavanju mladoletnikov zaradi kaznivih dejanj (ZOMZKD) v »I. poglavje: Splošne določbe« doda nov člen, v katerega naj vključi vsa ključna načela Konvencije o otrokovih pravicah, in sicer načelo nediskriminacije, načelo upoštevanja otrokovih najboljših koristi, pravico do preživetja in razvoja ter pravico biti slišan.

Namen zakona je celostno urediti položaj mladoletnih osumljencev in storilcev kaznivih dejanj v postopkih. S tem bi se zagotovila jasnost in določnost pri urejanju s predpisi, kar zahtevajo načela pravne države iz 2. člena Ustave RS. Zakonsko besedilo mora biti tako, da je vsak otrok v kar največji možni meri sposoben sam presoditi, kakšne so njegove pravice in dolžnosti v postopkih, ne da bi poznal vsebino drugih zakonov, mednarodnega prava, moral besedilo pravno razlagati ali da bi mu morali to pojasnjevati starši, odvetnik ali sodnik.

V obrazložitvi rešitev k 2. členu (pomen izrazov) predloga ZOMZKD je navedeno, da zakon temelji na načelih, kot jih opredeljuje Mednarodna konvencija o otrokovih pravicah (MKOP) in so splošno ter mednarodno uveljavljena za obravnavanje mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. Gre za načela nediskriminacije, upoštevanje otrokovih najboljših koristi, pravico do preživetja in razvoja ter pravico do upoštevanja otrokovega mnenja. Besedilo 4. člena ZOMZKD ureja samo načelo varstva koristi mladoletnika, ostalih treh načel pa ne. Ta načela so presečna, medsebojno povezana in hkrati povezana z ostalimi določbami, posameznim institutom pa določajo njihov bistveni namen in s tem dajejo pravni okvir.

Načelo nediskriminacije (2. člen MKOP) naj zagotavlja, da bodo vse pravice enako dostopne vsem mladoletnikom, ne glede na katerekoli osebne okoliščine, kot so npr. spol, etnična pripadnost, invalidnost, jezik, socialno-ekonomski status, zdravstveno stanje. Smiselno je povzemanje vseh osebnih okoliščin, ki jih primeroma naštevata MKOP in Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD). Gre za osebne okoliščine na strani otroka, njegovih staršev, zakonitega skrbnika ali družinskih članov, saj je prepovedana diskriminacija tako otrok kot njihovih bližnjih, če jih ti imajo, so obravnavani kot da bi jih imeli, gre za primere morebitne diskriminacije preko povezave ali zaradi preseka teh osebnih okoliščin.

Pravica do preživetja in razvoja (6. člen MKOP) naj zagotavlja, da kazenskopravna obravnava mladoletnikov zagotavlja pogoje za njihov celostni razvoj. Ni dovolj, da se s kazenskim postopkom temu razvoju ne bi škodilo.

Pravica biti slišan (drugi odstavek 12. člena MKOP) jamči, da je treba v vseh postopkih, ki zadevajo mladoletnike, zagotoviti, da imajo mladoletniki pravico biti seznanjeni o postopku in izraziti svoje mnenje. Jamči tudi, da se to mnenje pri odločanju ustrezno upošteva v skladu z njihovo starostjo in zrelostjo ter da imajo po potrebi pravico do posebne podpore pri tem, na primer zagovornika otrokovih pravic po Zakonu o varuhu človekovih pravic. Imajo pravico biti slišani, kar je nepogrešljivo za ugotavljanje njihovih najboljših koristi, ne le za procesno ravnotežje in s tem njihovo enako varstvo pravic.

Vključitev standardov MKOP naj bi upoštevala mednarodne globalne² in regionalne usmeritve.³

² T. i. Pekinška pravila oz. Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice. OHCHR. 1985. Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile>.

³ Smernice za otrokom prijazno pravosodje (2013). Svet Evrope in Evropska unija.

2.

Zagovornik načela enakosti priporoča Ministrstvu za pravosodje, naj v ZOMZKD 4. člen dopolni tako, da bo vključeval varstvo najboljših koristi mladoletnika (in ne zgolj koristi).

V izvorniku prvega odstavka 3. člena MKOP je poudarek, da morajo biti pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki, bodisi da jih vodijo državne bodisi zasebne ustanove za socialno varstvo, sodišča, upravni organi ali zakonodajna telesa, glavno vodilo otrokove **najboljše** koristi (ne le koristi).⁴ 4. člen ZOMZKD zavezo k upoštevanju načela otrokove koristi glede na veljavno zakonodajo pomembno razširja na vse situacije, torej ne le ob osebni obravnavi v prisotnosti mladoletnika. A še vedno ureja le otrokovo korist (ednina, v obrazložitvi člena pa je omenjena množina), ne pa najboljših koristi. Vseh elementov najboljših koristih otroka tudi ne razčleni.

Odbor za otrokove pravice,⁵ ki nadzira MKOP, je obveznosti po prvem odstavku 3. člena MKOP pojasnil v Splošnem komentarju št. 14 (2013) o pravici otroka, da se njegove najboljše koristi upoštevajo kot glavno načelo pri odločanju. V njem poudarja, da gre za pravico otroka, ki je neposredno uporabna določba MKOP. Predstavlja postopkovno pravilo, ki organu daje nalogo, da otrokove najboljše koristi oceni, obrazloži in upošteva pri odločitvi, npr. pri priznanju, razmejitvi ali omejitvi njegovih pravic. Cilj je zagotoviti vse pravice vsakega otroka polno in enako v največji možni meri. S tem se zagotavlja celosten razvoj vsakega otroka, kar pomeni, da se zavaruje otrokovo fizično, psihološko, moralno, duhovno integriteto in njegovo dostojanstvo. Nacionalna ureditev mora biti dovolj prilagodljiva, da lahko upošteva vse (edinstvene) položaje posameznih otrok. Otrokov položaj mora biti po usmeritvah Odbora za otrokove pravice vsebinsko in procesno v ospredju. Ta je obveznosti po MKOP glede udeležbe otrok v pravosodju posebej razčlenil tudi v Splošnem komentarju št. 10 (2007) in nazadnje v Splošnem komentarju št. 24 (2019).

Iz besedila 4. člena ZOMZKD bi morali biti otroku razvidni vsi vidiki načela upoštevanja otrokovih najboljših koristi. Razvidno naj bo, da gre za pravico otroka, in da so jasnejše vse ključne (tudi procesne) obveznosti, ki jih imajo pri obravnavi otroka vsi zavezanci po MKOP.

Ni dovolj le, da morajo zavezanci postopati hitro, skrbno in obzirno, ampak je treba podrobneje urediti, kako naj najboljše otrokove koristi ugotavljajo ter spoštujejo.

Ta pravica je t tesno povezana z načelom nediskriminacije. Le individualen pristop lahko upošteva edinstvenost vsakega otroka, tudi položaj njegove interseksionalnosti, tako v smislu nediskriminacije in zagotavljanja enakih možnosti, kot zagotavljanja spoštovanja njegove identitete in s tem celostnega razvoja.

Poleg prepovedi kakršne koli diskriminacije zaradi katerekoli osebne okoliščine se spodbuja posebna zaščita in pomoč otrokom, kot so otroci migrantov, otroci, ki so begunci ali prisilci za azil, otroci brez spremstva, otroci z invalidnostmi, brezdomni otroci in otroci, ki živijo na ulici, romski otroci in otroci, ki živijo v domovih.

Dostopno na: [https://varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/DOGODKI - razni/2016_2_18 - Sodno_izvedenstvo/Smernice Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje.pdf](https://varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/DOGODKI_-_razni/2016_2_18_-_Sodno_izvedenstvo/Smernice_Sveta_Evropa_za_otrokom_prijazno_pravosodje.pdf).

⁴ V angleškem jeziku se glasi: »In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the **best** interests of the child shall be a primary consideration«.

⁵ Poudarki iz dela Odbora za otrokove pravice, tako glede splošnih komentarjev, sklepnih ugotovitev ob nadzoru posameznih držav ter obravnavanih primerov kršitev so dostopni na: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc>.

3.

Zagovornik priporoča Ministrstvu za pravosodje, naj v predlogu ZOMZKD dopolni 8. člen tako, da se za izdelavo individualne ocene mladoletnikov v postopku proti njim sprejmejo strokovne smernice, ki bodo podrobneje določile, kako se upoštevajo individualne potrebe mladoletnikov, tudi tiste, ki izhajajo iz osebnih okoliščin (npr. spol, invalidnost, jezik, zdravstveno stanje, premoženjsko stanje, etnična pripadnost), vključno s presojo interseksionalnosti učinkov osebnih okoliščin.

ZOMZKD v 8. členu določa pravico mladoletnikov do izdelave individualne ocene mladoletnika (IOM) v postopku proti njemu. A ne predvideva priprave strokovnih smernic za izdelavo IOM. Te so bile pripravljene v letu 2024,⁶ a so omenjene samo v obrazložitvi k 66. člena ZOMZKD. ZOMZKD premalo jasno ureja merila za izdelavo IOM. Urejanje (npr. v peti alineji 2. člena in v 8. členu) je ožje, manj razčlenjeno in s tem manj jasno, kot to že ureja veljavni 469. člen Zakona o kazenskih postopkih (ZKP). Ta v poglavju XXVII. o postopku proti mladoletnikom npr. ureja vsaj oceno posebnih potreb. ZKP v 143.č členu sicer še bolj določno ureja ugotavljanje teh okoliščin, a le na strani oškodovancev kaznivih dejanj.

Ker je IOM osrednji instrument za celovito obravnavo mladoletnikov v kazenskih postopkih, je treba zagotoviti, da bo ta ocena že v izhodišču upoštevala vsa tveganja za diskriminacijo, kot so možne posebnosti, ki izhajajo iz osebnih okoliščin posameznega mladoletnika, npr. spola, jezika, invalidnosti, zdravja, družbenega položaja, ali drugih okoliščin na strani otroka, njegovih staršev, zakonitega skrbnika ali družinskih članov. Če teh okoliščin ni že z zakonom dovolj jasno zapovedano sistematično in strokovno oceniti, obstaja tveganje, da se jih ne bo upoštevalo, s tem pa tveganje za posredno diskriminacijo. Drugi odstavek 64. člena ZOMZKD posebno pozornost izrecno namenja le ob sumu, da ima mladoletnik npr. duševno motnjo, težave v duševnem razvoju, druge hujše težave na področju duševnega zdravja, hujše socialne ali psihološke stiske. Spol se omenja le pri izvrševanju pripora.

Iz mednarodnega prava izhaja dolžnost organov oblasti, da pri svojem delu preprečujejo diskriminacijo in zagotavljajo enako obravnavo. Tudi 14. člen ZVarD določa, da so vsi organi oblasti in nosilci javnih pooblastil dolžni ustvarjati pogoje za enako obravnavanje vseh oseb, ne glede na katero koli osebno okoliščino. To zagotavljajo z ozaveščanjem in spremljanjem položaja na tem področju ter z ukrepi normativne in politične narave. To vključuje prilagoditev postopkov mladoletnikom iz skupin v ranljivem položaju, da je zagotovljeno enako varstvo in sodelovanje v postopku tudi dejansko, ne le formalno. Treba je torej zagotoviti občutljivost pri obravnavi otrok glede na osebne okoliščine, zlasti starost, spol, invalidnost, jezik ali kulturno ozadje. Brez tega obstaja tudi tveganje kršitve zahteve po razumni prilagoditvi ter dolžnih postopkovnih prilagoditev, ki pomenita diskriminacijo zaradi invalidnosti po 5. in 13. členu Konvencije o pravicah invalidov (MKPI). MKPI varuje vse otroke z invalidnostmi pred diskriminacijo zaradi katerekoli osebne okoliščine, vključno z večkratno in presečno (interseksijsko) diskriminacijo. Odbor za pravice ljudi z invalidnostmi opozarja, da so zanj posebej ranljivi otroci nasploh, zlasti pa deklice in otroci iz staroselskih skupin.

Preprečiti je treba tudi diskriminacijo zaradi jezika v postopkih, kot v zvezi z njimi. Treba je zagotoviti možnost rabe svojega jezika, ne le jezika, ki ga otrok razume (npr. zagotavljanje rabe svojega jezika z odvetnikom, zagovornikom otrokovih pravic). Gre za bistveni pogoj enakega varstva pravic v kazenskih postopkih iz 22. člena Ustave RS, pravice do poštenega sojenja iz 23. člena Ustave RS ter za posebno pravico iz 62. in 62.a člena Ustave RS. Njene kršitve lahko pomenijo absolutno bistveno kršitev postopka. Raba jezika mora biti prilagojena vsakemu otroku posebej. Za več o tem glej priporočilo 4.

⁶ Smernice za izdelavo individualne ocene mladoletnika v kazenskem postopku (15. julij 2024). Dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2024-08-08-smernice-za-izdelavo-individualne-ocene-mladoletnika-v-kazenskem-postopku/>.

Zagovornik priporoča Ministrstvu za pravosodje, naj v predlogu ZOMZKD v »III. Poglavlju: Postopek proti mladoletniku« uredi postopkovne in starosti primerne prilagoditve za mladoletnike z invalidnostmi v postopkih, zlasti za pripor, zaslišanja, namestitve in ukrepe za prevzgojo.

V okviru ugotavljanja najboljših koristi otroka ter IOM je nujno upoštevati vse osebne okoliščine na strani otroka. Po MKPI morajo države pogodbenice sprejeti vse potrebne ukrepe, s katerimi bodo otrokom z invalidnostmi zagotovile, da bodo polno uživali vse človekove pravice in temeljne svoboščine na izenačeni osnovi kot drugi otroci (7. člen).

13. člen MKPI zahteva, da se ljudem z invalidnostmi zagotovi postopkovne in starosti primerne prilagoditve za učinkovito sodelovanje v vseh pravnih postopkih. Postopkovne prilagoditve pomenijo vse potrebne in ustrezne modifikacije in prilagoditve v okviru dostopa do pravnega varstva, ki so potrebne v določenem primeru, da se zagotovi sodelovanje ljudi z invalidnostmi na izenačeni osnovi kot drugim. Odbor MKPI je v Splošnem komentarja št. 6 o enakosti in nediskriminaciji⁷ pojasnil tudi obveznosti po 13. členu MKPI, enako kot jih je pred tem že Visoki komisar za človekove pravice.⁸ Postopkovne in starosti primerne prilagoditve v individualnem primeru se razlikujejo od razumnih prilagoditev v tem, da dolžnosti niso omejene z morebitno nesorazmernostjo.⁹ Ponazoritev postopkovne prilagoditve je prepoznavanje različnih metod komunikacije za ljudi z invalidnostmi pred sodišči (npr. raba znakovnega jezika, jezika gluhoslepih, raba posrednikov in tistih, ki lahko omogočijo npr. alternativno komunikacijo). Uvid v možne prilagoditve dajejo mednarodna načela in smernice Posebnega poročevalca za ljudi z invalidnostmi, odbora MKPI in Odposlanca generalnega sekretarja Združenih narodov za invalidnost in dostopnost (glej načelo 3).¹⁰ Starosti primerne prilagoditve lahko vključujejo razširjanje informacij o razpoložljivih mehanizmih za vložitev pritožb in dostop do pravnega varstva z uporabo starosti primerne in preprostega jezika. Tudi Odbor za odpravo diskriminacije žensk v Splošnem priporočilu št. 33 (2015) opredeljuje več ukrepov, ki so potrebni za zagotovitev dostopnosti do pravnega (sodnega) varstva, ki morajo biti občutljivi za spol.¹¹

Nekatere tovrstne obveznosti so sicer že urejene. Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI) ureja nekatera vprašanja zagotavljanja dostopnosti pisanj in rabe svoje pisave (7. člen), vprašanja dostopnosti dobrin in storitev (8. člen) ter objektov v javni rabi (9. člen), in vprašanje obveščenosti (14. člen). Ureja različne vidike odprave grajenih in komunikacijskih ovir (17. člen). Glede zagotavljanja vseh, tudi javnih storitev, določa obveznost, da se osebam z invalidnostmi zagotovi primerna podpora (npr. s pomočjo druge osebe kot so bralci, tolmači slovenskega znakovnega jezika, tolmači za gluhoslepe), oznake v brajici ter podatki v lahko čitljivi in razumljivi obliki. Po ZKP se lahko zagotovi lahko branje pri obrazložitvi sodbe.

⁷ Dostopno prav tam.

⁸ Glej dokument A/HRC/34/26, dostopno na <https://digitallibrary.un.org/record/859577?v=pdf>.

⁹ Kot to prepričljivo pojasnjuje Visoki komisar za človekove pravice je bil med pogajanjmi o MKPI je bil izraz »razumna« v okviru 13. člena namerno opuščen. 13. člen zato zahteva »procesne prilagoditve«, ki niso omejene s pojmom »nesorazmernega oz. neupravičenega bremena«. To razlikovanje je temeljno, saj je pravica do dostopa do pravnega (sodnega) varstva porok za učinkovito uživanje in uveljavljanje vseh pravic. Neuspeh pri zagotavljanju postopkovne prilagoditve torej predstavlja obliko diskriminacije zaradi invalidnosti v povezavi s pravico do dostopa do pravnega (sodnega) varstva.

¹⁰ International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities (2020).

Dostopno na:

https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf.

¹¹ Vključno z: (a) zagotavljanjem pravne pomoči in odstranitvijo ekonomskih ovir, (b) odpravo jezikovnih ovir z zagotavljanjem prevajalcev in tolmačev ter dostopnostjo pomoči osebam, ki tega ne morejo brati ali pisati; (c) ozaveščanje, izobraževanje in pripravo pravnih pripomočkov, vodil ipd. o pravosodnih mehanizmih, ki mora biti na voljo v različnih formatih in jezikih skupnosti; (d) razvoj informacij in komunikacijske tehnologije, hkrati pa zagotoviti njeno široko dostopnost; (e) odstranitev fizičnih in drugih ovir v okolju za sodelovanje; in (f) vzpostavitev „centrov za dostop do pravosodja“ za zagotavljanje pravnih pomoči in podporo ter olajšati dostop do pravnega varstva z zagotavljanjem osnovnih storitev, kot je varstvo otrok. Glej odstavek 17.

Da so prilagoditve možne izhaja iz tretjega odstavka 223. člena Sodnega reda. Pomemben je tudi priročnik za zagotavljanje dostopnosti v pravosodju.¹² A to urejanje glede na 89. člen ustave RS ni zadostno. Celovito urejanje v ZOMZKD naj zagotovi, da bodo otrokom njihove pravice čim lažje razumljive.

Zagotoviti je treba, da so poleg pravosodnih organov v ožjem smislu ustrezno dostopni tudi vsi drugi prostori in način obravnave, npr. v zavodih, kjer poteka obravnava mladoletnikov, pred izvedenci, pri izvajanju rehabilitacijskih storitev. Za zagotavljanje postopkovnih prilagoditev po MKPI ni dopustno pogojevati teh storitev z vprašanjem morebitnih prekomernih bremen. Za podrobnejši uvid v to tematiko glej priročnik v opombi 10.

V ZOMZKD naj se zato zagotovi, da se na zahtevo ali glede na ugotovljeno potrebo v IOM ali ad hoc lahko mladoletnikom v postopkih zagotovi zlasti naslednje prilagoditve:

- pravico do rabe italijanskega, madžarskega, znakovnega jezika ali jezika gluhoslepih;
- pravico do rabe alternativnih in dopolnilnih (ojačevalnih) oblik komunikacije, vključno s tehničnimi pripomočki za to;
- komunikacijo z mladoletniki v preprostem jeziku¹³ ali lahkem branju¹⁴ oz. rabo lahkega jezika oziroma lahko berljivih informacij;
- osebno podporo pri razumevanju vsebine sporočil oziroma komunikacije (vključno z zagovornikom otrokovih pravic);
- odločanje s podporo (podporno odločanje);
- dostop do elektronskih oblik vabil, zapisnikov, odločb, dokazov in drugih pisanj ter zvočnih ali zvočno-slikovnih posnetkov;
- dostop do taktilnega zaznavanja ter avdio deskripcije gradiv in opravil v postopkih (npr. materialnih dokazov, opisovanje stanja ob ogledu, vedenja strank in ključnih prič v času pričanja).

Pravosodje je lahko premalo dostopno tudi mladoletnikom, ki jim procesna sposobnost ni priznana. V ZOMZKD gre za vprašanje ugotavljanja in uveljavljanja kazenske odgovornosti mladoletnikov, kar narekuje, da bi se njihovo procesno sposobnost presojalo v tem kontekstu, ali glede na njihovo starost in zrelost, ne pa v okviru presoje njihove poslovne sposobnosti. Za ustrezno upoštevanje intelektualne raznolikosti ter morebitnih duševnih motenj ali dolgotrajnejših zdravstvenih stanj (čustvene in vedenjske motnje) je zato toliko bolj nujno, da se namesto omejitev procesne sposobnosti prednostno zagotovi podporo pri komunikaciji in odločanje s podporo.

¹² Priročnik za zagotavljanje dostopnosti in enakih možnosti vsem osebam v sodnih in drugih postopkih. Dostopno na https://validity.ngo/wp-content/uploads/2024/09/Slovenia_Disability-Benchbook_SL.pdf.

¹³ Angleški izraz »plain-language« je oblika izražanja, zapisa, sporočanja, ki je osredotočena na bistvo sporočila. Cilj je čim večja razumljivost komunikacije. V nekaterih primerjalnih ureditvah (npr. ZDA, Nova Zelandija) je bila to pravno urejena oblika komuniciranja že pred uveljavitvijo MKPI. V Sloveniji ta izraz še nima ustreznega prevoda v pravnem redu, prevod MKPI pa uporablja prevod »običajni« jezik, ki ni ustrezen. Nekaj pravil za to glej na <https://www.plainlanguage.gov/about/definitions/> ali na https://en.wikipedia.org/wiki/Plain_language. Izraz »preprosti jezik« pri prevodu MKPI uporablja Zagovornik, prav tako se uporablja v stroki (gl. npr. dr. Dragica Haramija, Razvoj bralne pismenosti pri učencih priseljencih z modelom lahkega branja in/ali preprostega jezika, v Sodobna pedagogika št. 2, dostopno na https://www.sodobna-pedagogika.net/clanki/02-2021_razvoj-bralne-pismenosti-pri-ucencih-priseljencih-z-modelom-lahkega-branja-in-ali-preprostega-jezika/).

¹⁴ Lahko branje je izraz za prirejena besedila, zapisana na način in v obliki, ki omogoča kar najlažje branje in razumevanje in s tem dostopnost za osebe, ki težje berejo, zlasti osebe z intelektualnimi in psihosocialnimi invalidnostmi. Lahko branje poleg prirejene vsebine in oblike besedila vsebuje tudi slikovno gradivo, ki součinkujeta. V Sloveniji je to že standardizirano (glej <http://www.lahkojebrati.si/PRIROCNKA>).

5.

Zagovornik priporoča Ministrstvu za pravosodje, naj v predlogu ZOMZKD zagotovi, da se za namene varstva pred diskriminacijo in zagotavljanja enakih možnosti upoštevajoč standarde varstva osebnih podatkov, zbirajo anonimizirani podatki o mladoletnikih, razčlenjeni po osebnih okoliščinah spol, starost, vrsta invalidnosti, pripadnost etnični manjšini, glede na premoženjsko stanje staršev ali skrbnikov in druge osebne okoliščine.

ZOMZKD v 5. oddelku IV. Poglavja omogoča zbiranje nekaterih osebnih podatkov, a le za obsojene mladoletnike. Z ZOMZKD je treba omogočiti zbiranje anonimiziranih podatkov o mladoletnih osumljencih, obdolžencih in obsojencih za kazniva dejanja za namene varstva pred diskriminacijo in zagotavljanja enakih možnosti. Ti podatki morajo biti razčlenjeni glede na osebne okoliščine. Analiza takih podatkov je ključna za prepoznavanje diskriminacije, tudi tiste nehotene in za pripravo ustreznih ukrepov za njeno odpravo. Slovenijo različni mehanizmi nadzora na področju človekovih pravic opozarjajo, da ne zbira in analizira podatkov o enakopravnosti, enaki obravnavi in enakih možnostih (angl. »equality data«).

Odbor za otrokove pravice priporoča Sloveniji,¹⁵ naj vzpostavi celovite sisteme zbiranja podatkov o otrocih. Ti podatki naj bodo razčlenjeni po različnih osebnih okoliščinah, kot so starost, spol, etnična pripadnost, geografska lokacija in socialnoekonomski status, da se omogoči učinkovito spremljanje izvajanja MKOP. Odbor je k temu pozval tudi v Splošnem komentarju št. 24 (2019) o pravicah otrok v pravosodnem sistemu.¹⁶

Odbor Združenih narodov za odpravo rasne diskriminacije priporoča Slovenij,¹⁷ naj zbira in analizira statistične podatke o sestavi prebivalstva, vključno z etnično pripadnostjo, da bi lahko ocenili obstoj, preprečili ali odpravili morebitno rasno diskriminacijo in njene posledice.

Odbor MKPI je izrazil zaskrbljenost zaradi pomanjkanja sistematičnih in podrobnih podatkov o osebah z invalidnostmi ter njihovih socialnih razmerah, vključno z ovirami, s katerimi se soočajo v družbi.¹⁸ Priporočil je zbiranje in analizo podatkov po različnih osebnih okoliščinah, kot so spol, starost, etnična pripadnost, vrsta invalidnosti, družbenoekonomski položaj, zaposlitev in prebivališče, ter ovirah, ki jih doživljajo.

Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) v okviru Sveta Evrope v svojih priporočilih Sloveniji vseskozi priporoča zbiranje podatkov o pojavih rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije, antisemitizma in sorodnih nestrpnosti, saj ti podatki pomagajo pri ocenjevanju obsega teh pojavov in pri oblikovanju ustreznih odzivov. ECRI poudarja, da bi morali biti ti podatki zbrani ob spoštovanju standardov varstva podatkov, vključno z načeli zaupnosti, informiranega soglasja in prostovoljne samoopredelitve.¹⁹

Z ustrezno dopolnitvijo ZOMZKD naj se tako z zbiranjem in analizo teh podatkov omogoči:

- prepoznavanje morebitnih pojavov in vzorcev diskriminacije;
- pripravo ciljnih, na realnih tveganjih utemeljenih ukrepov za izboljšanje obravnave mladoletnikov, zagotavljanje enakih možnosti in preprečevanje ter odpravljanje posledic diskriminacije, zlasti skupin mladoletnikov v ranljivih položajih;
- spremljanja učinkovitosti zaščite pravic mladoletnikov, preprečevanje viktimizacije ter za zagotavljanje ustrezne rehabilitacije in reintegracije mladoletnikov v družbo.

¹⁵ Tretje in četrto poročilo Odbora za otrokove pravice Sloveniji.

¹⁶ Splošni komentar št. 24 (2019) o pravicah otrok v pravosodnem sistemu, odstavek 113.

¹⁷ Sklepne ugotovitve o osmem do enajstem periodičnem poročilu Slovenije.

¹⁸ Sklepne ugotovitve glede uvodnega poročila Slovenije.

¹⁹ Končne ugotovitve za Slovenijo (2022) o upoštevanju priporočil iz leta 2019.

6.

Zagovornik priporoča Ministrstvu za pravosodje, naj v predlogu ZOMZKD v »VI. poglavju: Usposabljanja« dopolni besedilo tako, da bodo predvidena obvezna usposabljanja strokovnjakov, ki sodelujejo pri obravnavi mladoletnikov, vsebovala tudi osnovno poznavanje ukrepov za zagotavljanje enakosti in preprečevanja diskriminacije v skladu z ZVarD.

Iz 14. člena ZVarD izhaja, da ni le Zagovornik pristojen za spremljanje stanja na področju diskriminacije in za spodbujanje zagotavljanja enakega obravnavanja vseh, tudi mladoletnikov.

Strokovnjaki, ki sodelujejo pri obravnavi mladoletnikov, pogosto sprejemajo odločitve, ki neposredno vplivajo na pravice mladoletnikov in njihov dostop do pravične obravnave. Če ne poznajo osnovnih načel varstva pred diskriminacijo in zagotavljanja enake obravnave, obstaja tveganje za:

- nehoteno diskriminacijo (npr. spregled specifičnih potreb zaradi osebnih okoliščin mladoletnika, kot so npr. invalidnost, jezik, zdravstveno stanje, premoženjsko stanje, etnična pripadnost);
- neustrezno ocenjevanje mladostnikovih potreb, tudi tistih, ki izhajajo iz njihovih osebnih okoliščin in s tem prepoznavanja vseh položajev posebne ranljivosti, presoje najboljših koristi in spoštovanja pravice do razvoja.

Obvezna usposabljanja o osnovah zagotavljanja enakosti in preprečevanja diskriminacije poznave oz. vsebin s področja ZVarD bi ta tveganja zmanjšala.

Iz obveznosti po MKOP in MKPI izhajajo tudi obveznosti, da se usposablja vse osebe, ki delajo z mladoletniki, za spoštovanje njihovih pravic. Tako potrebo po kontinuiranem in multidisciplinarnem usposabljanju so prepoznala že »Pekinška pravila«. Ta izpostavljajo tudi raznolikost kadrov, ki naj odraža heterogenost mladoletnikov v pravosodnem sistemu, preprečevanje diskriminacije pri izbiri strokovnjakov in poudarek na kakovosti in specializaciji pri delu strokovnjakov. Na to potrebo opozarjajo tudi že omenjene Smernice Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje.

Obvezna usposabljanja bi opolnomočila strokovnjake za:

- prepoznavanje in preprečevanje diskriminacije (npr. oblik diskriminacije, pravne podlage in postopki obravnave diskriminacije v skladu z ZVarD);
- prepoznavanje specifičnih potreb skupin otrok v ranljivih položajih (npr. etnične manjšine, otroci z invalidnostmi) in pomena medkulturnega dialoga ter preprečevanje stereotipov, prilagajanje pristopov pri delu z mladoletniki iz različnih kulturnih okolij, načelo interseksionalnosti;
- zagotavljanje enakosti (npr. razumevanje koncepta enakih možnosti in vključevanja);
- etična načela in človekove pravice (npr. povezovanje z drugimi temeljnimi načeli otrokovih pravic, vloga in odgovornost strokovnjakov, etika pri obravnavi mladoletnikov s posebnimi potrebami ali otrok v ranljivih položajih);
- komunikacija in delo z otroki v ranljivih položajih (npr. tehnike za učinkovito in občutljivo komunikacijo z mladoletniki glede na starost in druge okoliščine, naravo kaznivih dejanj, razumevanje psiholoških in socialnih potreb mladostnikov v ranljivih položajih, oblikovanje zaupljivega okolja za mladoletnike v stiski, strategije za preprečevanje in reševanje konfliktov na osnovi kulturnih razlik ali predsodkov, povezovanje z organizacijami in institucijami za podporo ranljivim skupinam).